

СТАНОВИЩЕ

от д.ф.н. Ана Стойкова Стойкова, професор в Института за литература при БАН
за материалите, представени от гл. ас. д-р Евгени Зашев за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност „доцент“, обявен в Кирило-Методиевския научен
център при БАН

Както се вижда от представените публикации, научните занимания на д-р Евгени Зашев са в две главни области – старобългарските патерични разкази и историята на култа към светите Седмочисленици. С проблемите на патеричната литература е свързана и докторската му дисертация, разработена под ръководството на видната палеославистка проф. Боряна Велчева и защитена през 2010 г. Освен българска филология, Е. Зашев е завършил магистратура по история и теория на културата в Софийския университет и е специализирал византийска литература и палеография в Гърция като стипендиант на фондация „Онасис“. Тази многостранна подготовка, разширила задълбочените му познания по старобългарски и старогръцки език и култура, придобити в НГДЕК, му дава възможност да работи с гръцки ръкописи и да изследва сложни явления, свързани с поствизантийските мултикултурни общества през XVII и XVIII в. на Балканите. Представените за конкурса публикации, издадени през последните десетина години, включват една монография, седем студии, едно фототипно издание на ръкопис с въстъпителна студия и две издания на византийски литературни текстове в новобългарски превод с коментар и бележки. Монографията е хабилитационният труд на Евгени Зашев на тема „Бератската памет за св. Седмочисленици“ (2024).

Тази книга е пръв по рода си опит за комплексно разглеждане на зараждането, утвърждаването и началното разпространение на един християнски култ в градовете на днешна югозападна Албания в предвъзрожденската епоха. Става дума за събирателния много специфичен култ към св. Седмочисленици, възприеман в българското обществено съзнание като изконна част от традицията за почитане на славянските първоучители Кирил и Методий и техните ученици. Проблемът за неговото зараждане и утвърждаване обаче досега не е бил изяснен напълно. Дългогодишните проучвания свързват появата му с пределите на Охридската архиепископия и с дейността на Мосхополската печатница, където са публикувани гръцките служби на св. Седмочисленици, но направените досега

заклучения са много общи и редица въпроси са останали неизяснени. Ето защо книгата на Евгени Зашев, която си поставя за цел да подложи на нов анализ всички известни текстове и артефакти, свързани със Седмочислениците, като привлече и нови или недостатъчно изследвани източници, е важна стъпка напред в проучването на „едно от най-значителните явления в развитието на кирило-методиевските традиции“ (Грашева 2003).

Книгата съдържа изследване, състоящо се от увод, шест глави и приложение, в което са поместени текстове, които са предмет на анализ или пък се споменават в изследването. Главите са подредени в последователност, която следва реда, по който възниква и се формира култът към св. Седмочисленици, така както го вижда Зашев. В първата глава той се спира на бератския реликварий – предполагаемото хранилище на мощите на двамата Кирило-Методиеви ученици Горазд и Ангеларий, които според него са първопричината за зараждането на изследвания култ. Както гласи устното предание, тези мощи са пренесени от Главиница в Берат и независимо от това, че не биха могли да са автентични, те се превръщат в местна забележителност и обект на почит. Тук, както и по-нататък в книгата, Е. Зашев прави много подробен и задълбочен критичен преглед на научните изследвания върху въпроса за мощите и реликвария. Той стига до извода, че паметта за мощите на Горазд и Ангеларий в Берат почива върху две традиции – устна и книжовна, и със сигурност може да се смята, че те са пренесени в Берат преди 1720 г., когато е отпечатана т.нар. *Бератска служба за св. Седмочисленици*. На тази служба, която според Зашев е най-ранният паметник, свидетелстващ за институционализирането на култа към Седмочислениците, е посветена втората глава от книгата. След подробни кодикологични сведения за изданието на *Службата* авторът прави детайлно описание на текста, като обръща внимание върху втория от трите преплетени канона, поместени в нея, който е посветен на Горазд и Ангеларий и очевидно е оригинално съчинение, написано специално за най-почитаните в града светци. Заслуга на Зашев е идентификацията на автора на този канон, която е затруднила предишните изследователи; споменатия в акростиха Михаил монах той свързва с автора на редица поместени в мосхополски издания паратекстове, подписани с имената Михаил Иписхиот и Михаил от Гора. Въз основа на приписка в кодиката на мосхополския манастир „Св. Йоан Предтеча“ Зашев не само доказва, че става дума за едно и също лице – Михаил Иписхиот, епископ на Гора и Мокра, но и издирва сведения за него, които го представят като високо образован духовник, автор на множество служби и други

съчинения. Анализът на многобройните издания, който е съпроводен с критичен прочит на предишните изследвания, е изключително прецизен и педантично (на места може би прекалено) подробен и не оставя никакво съмнение в направените изводи.

Много интересна също е третата глава на труда, в която Зашев разглежда „механизмите на изобретяване“ на култа към св. Седмочисленици и неговите характеристики. Анализът на *Бератската служба* показва, че честваните светци са или изброявани, или назовавани (с прилагателно или със събирателното съществително) „Седмочисленици“. Любопитен е установеният от автора факт, че йерархията при изброяването се нарушава в някои случаи, за да бъдат равностойно изтъкнати всички седмина светци. В тази глава е разгледана и етническата отнесеност на култа – преди всичко като български, но и като бератски, небългарски – като израз на локално-патриотичната идея.

Четвъртата и петата глава са посветени на устната и книжовната традиция и на материалните свидетелства за почитта към Горазд и Ангеларий в земите на Западните Балкани, свързани с пренасянето и съхранението на мощите, първооснова на култа към Седмочислениците. Анализирани са критично и много детайлно реликварият и сребърният му обков, металните обувки и двете икони, представлящи успението на Горазд и Ангеларий, както и досегашните проучвания върху тях. Специално място е отделено на *Канона за Горазд и Ангеларий от Бератската служба* и на сведенията в съчинението на Антим Алексудис, който свързва в единен разказ дейността на славянските просветители, в чийто център се намира Берат. Много ясно е представена ролята на мощите в обобщението за хронологията на „паметовите следи“. Според Зашев в основата им вероятно стои устен наратив, който обаче не може да бъде реконструиран. В петата глава отново са представени етапите от формирането на култа, тук малко по-подробно – споменаване, изброяване, обособяване. Пространно е анализирано първото документирано споменаване на събирателното съществително Седмочисленици за славянските просветители и техните ученици в *Житието на Йоан Владимир*, като е проследена и връзката на култа с този български владетел и общото им представяне в стенната живопис. Разгледани са и двете служби – Бератската и Мосхополската от 1742 г., в които са най-ранните свидетелства за същинско обособяване на св. Седмочисленици в общ култ. В края на петата глава се намира и същинското заключение на труда на Е. Зашев. Тук той е поместил хронологична таблица

на изследваните паметници, която не само представя картина на топографията на ранното разпространение на култа към Седмочислениците, но и обобщава свидетелствата за това разпространение и за процеса на утвърждаването му. Много интересни са двете карти, които илюстрират ареала на съхранените днес места на паметта. Важни са напомнянето, че цялата изследвана традиция е гръкоезична, и изведеното ясно заключение, че тя „все още не може да бъде припозната като същинска българска народностна инициатива от възрожденски тип, а по-скоро е регионален поствизантийски култ, възникнал в югозападните предели на Охридската архиепископия в мултиетническа среда с доминиращ културен елинизъм“ (с. 172-173). В някакъв следващ етап този култ се е пренесъл на североизток, преминавайки в територии с компактно българско население и, оказвайки се в съзвучие с възрожденския подем на национално осъзнаване, намерило израз във всенародните чествания на Кирил и Методий, се осмисля като общобългарски, като поставя във фокуса си създаването на българската писменост.

Шестата глава на труда представя по-подробен анализ на съчинението на Антим Алексудис *Кратко описание на Велеградската митрополия*, като е представена неговата личност, братската епархия и самият текст, в който на три места се съдържат сведения за св. Седмочисленици.

Важна част от книгата на Евгени Зашев е Приложението, където са публикувани няколко текста. Най-напред е издаден текстът на *Братската служба за св. Седмочисленици* – ново, трето поред издание, следващо строго старопечатния текст и съобразено с поправките, направени в предходните издания. След него са поместени „Посвещение на охридския архиепископ Йоасаф“ към *Службата за св. Наум* (Мосхопол, 1740 г.) и друго „Посвещение на охридския архиепископ Йоасаф“ от *Службата за св. Климент* (Мосхопол, 1742 г.). Накрая се намира изданието на съчинението на Михаил Иписхиот, еп. на Гора и Мокра, съставителя на канона за Горазд и Ангеларий от *Братската служба, Кратка история на случилия се през 1740 година голям глад и недоимък*.

В края на книгата е поместен списъкът на цитираната литература, наброяващ над 150 заглавия на различни езици, значителна част – на гръцки и албански. Трябва да се изтъкне голямата библиографска осведоменост на Зашев, отличното познаване на използваните публикации и прецизният им критичен анализ.

Високата стойност на изследването на Е. Зашев се дължи в голяма степен и на това, че той запознава читателите с трудно достъпни текстове на гръцки език, извлечени от ръкописи или старопечатни издания, разчетени, анализирани и представени в новобългарски превод. Няма съмнение, че работата с тях, с която той се е справил блестящо, изисква високо равнище на владение на гръцкия книжовен език от XVII–XVIII в. и специфични познания и умения в областта на гръцката палеография и архивистиката. Трябва също непременно да се отбележи като ценно качество на труда и това, че авторът навсякъде е приложил илюстративен снимков материал, който позволява веднага да се видят коментираните издания, изображения, артефакти. Не се съмнявам, че набавянето им е изисквало огромни усилия и е срещнало значителни трудности, като се има предвид за какви обекти става дума.

Книгата на Е. Зашев е приносно изследване на високо научно равнище, което ще бъде използвано във всички бъдещи проучвания на ранната кирило-методиевска традиция. Будят възхищение богатият и точен език и добрият стил, с който е написано, макар на места текстът да е претоварен с подробности.

Сред представените за конкурса публикации на Е. Зашев са някои негови по-ранни студии върху култа към св. Седмочисленици, които са включени в хабилитационния му труд. Бих искала обаче да обърна внимание върху двете книги с преводи на патерични разкази, придружени от високопрофесионално изготвени коментари и бележки. Във всяка от тях преди преводните текстове е поместена встъпителна студия, засягаща въпроси, свързани с историята на четивата като част от средновековните патерични сборници, някои от които присъстват и в старобългарската преводна книжнина. Става дума за „Разкази за чудеса, разбойници, блудници и други истории“ (2014) и „Полезни за душата разкази от Павел – епископ на богопазената Монемвасия“ (2018), които запознават българските читатели с една немного позната страна на средновековната литература – предназначението ѝ не само да поучава, но и да вълнува и забавлява. Книгите са част от поредицата „Библиотека Легенда“, създадена от Е. Зашев, в която вече са излезли осем тома с разнообразно съдържание и която се радва на голям интерес.

Спазвайки изискванията на чл. 22 от Закона за развитие на научния състав, бих искала да посоча, че научната и публикационна дейност на д-р Евгени Зашев отговаря на минималните национални изисквания и на изискванията, отразени в Правилника за

условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на научни длъжности на Кирило-Методиевския научен център. Също така потвърждавам, че представените за конкурса научни публикации представляват оригинални научни разработки и не съдържат плагиатство.

Като имам предвид приносния характер на научните трудове на д-р Евгени Зашев, високата му квалификация, значителните му професионални умения, усърдната му последователна работа, смятам, че той е изследовател с доказан професионализъм, който би бил ценен сътрудник за всяка научна институция. Ето защо убедено препоръчвам на уважаемото Научно жури той да бъде избран за доцент в по професионално направление *2.2. История и археология* в Кирило-Методиевския научен център при БАН.

27 май 2024 г.